

ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼: ਤਿੱਖੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰ

— ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂੰ

ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਐਕਟਿਵਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕ੍ਰਮਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਨਭੀਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਤੱਥ ਅਤੇ ਐਕਟਿਵ ਫਲ ਨਹੀਂ ਫਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਣਕਾਂ ਹਨ — ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਿਣਕਾਂ ਜੋ ਬੀਜਣ ਦੇ ਘੱਟ ਪਰ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਵਧੀਕ ਕੰਮ ਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।' ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਵੇਰ ਹਨ। ਸਾਫ ਨੀਲਾ ਪਾਣੀ-ਤੇਜ਼ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ - ਪਹਾੜਾਂ ਨਾਲ ਠੱਕਰ ਲੈਣੀ ਪਰ ਰੁਕਣਾ ਨਾ - ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਦਰਿਆ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਠਾਂਡੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੋਇਆ ਮੱਠੀ ਚਾਠ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਤੱਕ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਬਾੜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦਰਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਾ ਹੋਣ, ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੇ ਦਰਿਆ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਵੀ - ਪਰ ਕਿਨਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਦੀ ਅਕਲ ਦੀ ਕਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲ ਰੇਖਾ ਵਾਂਗ ਤੋਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੱਠੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਪਈ। ਮੈਂਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰ ਸਾਹਮਣੇ ਜੇ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰੇ ਜਾਣਕੇ ਤਾਂ ਤੇਜ਼ ਡੁੱਬਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਦਰਿਆ ਖਾਕਾਬ ਵੱਲ ਵਕਰਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਕਵੀ ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ - ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਸੱਚ ਹੈ:

ਹਮੇਂ ਰਹਿਨੇ ਦੇ ਬਨਕਰ ਸਿਰਫ ਖੁਸ਼ਬੂ

ਅਭੀ ਫੁੱਲੋਂ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੌ ਨ ਢਾਠੇ।

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਦਭਾਵਨਾ: ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਜਦੋਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਮੈਂ ਵੀ ਪਾਰਿਕਸ਼ਤਾਨ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਬਦੌਲਤ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਰਿਕਸ਼ਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਅੰਨ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਠੀਕ ਸਕਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰਦੇ ਦੀਆਂ ਕੀਟੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਪਿੰਡ - ਜਿਸ ਘਰ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾ ਵੜਦੇ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਜਾ ਪੁੱਜੇ। ਉਥੇ ਅੱਠਾਮਾ ਇਕਬਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਅਧਿਆਪਕ ਮਿਲ ਗਏ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਇਕੱਠੇ ਸਰਾਫ ਰੂਮ ਵਿਚ ਪੀਆਂਗੇ। ਕੱਠਾਂ ਦੋਰਾਨ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਹੁਸਨਬੀਰ (ਸੱਤਵੀਂ) ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ - ਪੁੱਤਰ ਕੇਹਾ ਨੱਚਿਆ ਪਾਰਿਕਸ਼ਤਾਨ? ਬੱਚੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ - 'ਚੰਗਾ ਨੱਚਾ - ਐੱਖ ਨਾਠ ਹੀ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿਓਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਆ ਸਕੀਏ, ਕੀ ਇਹ ਏਵੇਂ ਦੇਸ਼, ਸਾਡਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਲਕੌਂ ਹਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ?' ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ - ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ-ਨਾ ਲਕੌਂ ਪਰ ਤੂੰ ਦੱਸ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਵਿਧੀ ਬਣੇ। ਬੱਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ - 'ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਪਰ ਲਕੌਂਦਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਝਗੜੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ

ਕਛਮੀਰ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਘੱਧਾ ਕਛਮੀਰ ਤਸੀਂ ਲੈ ਲਉ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਣਾ ਘੱਧਾ ਪੰਜਾਬ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਕਛਮੀਰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਪੂਰਾ ਤੇ ਲਕਾਈ ਵੀ ਖਤਮ। ਆਧਿਆਪਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਤੂੰ ਕਛਮੀਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ?' ਬੱਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਹਾਂ। ਤਾਂ ਆਧਿਆਪਕ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ - ਇੰਨਾ ਸੁਹਣਾ ਕਛਮੀਰ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ? ਹੁਸਨਬੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਕਛਮੀਰ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸੁਹਣਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤਾਂ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਬਤੌਰ ਯਾਤਰੂ ਅਸੀਂ ਕਛਮੀਰ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ, ਰੱਜਵੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਰੀਦਾਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਮਦਨ ਬਹੁਤ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਕਛਮੀਰੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ।

ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ਹੁਸਨਬੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਹਣਾ ਪੈਨ ਸੁਗਾਤ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਹੁਸਨਬੀਰ (ਪੰਜਵੀਂ) ਬੋਲਿਆ - ਐਠ ਪਾਰਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇਹੋ ਆਦਤ ਮਾੜੀ ਲੱਗੀ - ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੈਨ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਨਾ - ਜੇ ਦੇਣ ਦੀ ਸਠਾਹ ਪੱਕੀ ਸੀ ਤਾਂ ਤੇ ਪੈਨ ਦਿੰਦੇ। ਗੁਣ ਸਾਡੀ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਲਕਾਈ ਠਾੜਮੀ ਹੋਏਗੀ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਚੋਰ ਅਤੇ ਜੇਬ-ਕੁਤਰੇ: ਸਕੈਂਡਲਾਂ ਦੀ ਹਰ ਬਾ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਸਕੂਲ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਿਸਤਰੀ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਟਾਕਾ ਲੁਆਉਣ ਲਈ ਠਹਿਰ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਸੁਖਰਾਮ ਤੂੰ ਸਜਾ ਮਿਲੇਗੀ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਲਕਾਦਾ ਹੈ ਮਿਲੇਗੀ, ਪਰ ਮਿਸਤਰੀ, ਦੇਖ ਸਹੀ ਕਿ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਦਾਅਵਾ ਹੀ ਛੱਡ ਗਿਆ - ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਇਹ ਹਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣਗੇ। ਮਿਸਤਰੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਇਹ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਸੁਖਰਾਮ ਪਾਸ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਰ ਹੋਣਗੇ - ਹਿਸਾਬ ਇਹ ਠਾਓ ਕਿ ਹੋਰ ਸੁਖਰਾਮ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹੋਣਗੇ। ਰਾਜਨ (ਦਸਵੀਂ) ਸਾਡੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਬੋਲਿਆ - ਡਾਕੂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਡਾਕਾ ਲਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਚੋਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚੋਰੀ ਲਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਜੇਬ ਕੁਤਰੇ ਆਪਣੇ ਕੁਤਰੇ ਦੀ ਜੇਬ ਲਹੀਂ ਕੁਤਰਦੇ - ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੇ ਮਿਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਗਿਆ ਹੈ?

ਸ਼ਤਰੰਜ: ਸੰਨੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸਤ ਜਾਰਜੀ (ਐਠਵੀਂ) ਪਾਸ ਸ਼ਤਰੰਜ ਖੇਡਣ ਅਕਸਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਰਾਜਗੁੰਮ ਸੀ। 'ਗੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ?' ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਲੱਭ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਜੇ ਜਿਆਦਾ ਕਾਹਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਕੰਕਰ ਰੱਖ ਲਵੋ - ਉਹ ਰਾਜਾ ਹੋ ਤੇ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲਉ। ਉਹ ਖੇਡਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਦ ਜਾਰਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - 'ਖੇਡ ਤਾਂ ਚੱਲ ਪਈ ਪਰ ਕੰਕਰ ਠਾਠ ਉਹ ਮਜ਼ਾ ਲਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਲਕਾਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਵੀ ਸ਼ਤਰੰਜ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕਿਧਰੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰਾਜੇ

ਦੀ ਥਾਂ ਕਦੀ ਇੰਟ ਨਾਠ ਕੰਮ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਦੀ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੰਮ ਤਾਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਾਜੇ ਨਾਠ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰਕਾਰ: ਰਾਜ (ਤੀਸਰੀ ਕਨਾਸ) ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਖੋਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਦੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗ ਚੇਖਣ ਲੱਭ ਪਿਆ। ਇਕ ਪੇਂਟਿੰਗ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਾਂ ਲੱਗੀ ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਪੈਨਸਿਲ ਨਾਠ ਕਿਰਨਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਆਇਆ ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਖੋਰ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ - ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਕਿਸ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ? ਇਹ ਦੁਪਹਿਰ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕੀ ਹੋਇਆ? ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ - 'ਮੇਰੀ ਇਸ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਛੇੜਿਆ ਹੈ।' ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - ਇਹ ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੂਰਜ ਲਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ "ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਝੁਰਮਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਵੇਰਾ ਚਿਤਰਿਆ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਦੁਪਹਿਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।" ਮੈਂ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ - ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਮੂਰਖ ਤੋਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ - ਮੈਂ ਕਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਹੱਸਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - "ਜੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋ - ਇਹ ਕਰਾਮਾਤ ਬਸ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਬਾਬ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"

ਸੁਖਨਬੀਰ (ਚੌਥੀ) ਤਬਲਾਬਾਦਨ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਖੋਜਾਰ ਪਿਆ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਇਕ ਪੰਜੇ ਵਾਂਗ ਸੀ ਤੇ 6-7 ਬਲੇਡਾਂ ਵਾਲੀ ਖਾਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਖੋਜਾਰ ਪਿਆਜ਼ ਠਮਾਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਘਰੇ ਸੁਹਣੇ ਟਕੜੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਮੈਂ ਕੱਟ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵਾਂ?' ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਇੰਨਾ ਵਧੀਆ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਠਮਾਣ ਕਰਨੇ ਹਟੇ ਹੀ ਨਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਨਾ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ਜੁ ਤੂੰ ਹਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ - ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਭਜਬ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ - ਇਕੋ ਸਟਰੋਕ ਨਾਠ ਇਹ ਘੋਰ ਠਮਾਣ ਦਾ "ਧਾ-ਕੇ-ਨਾ-ਤੀ; ਨਾ-ਕਿ-ਪੈ-ਨਾ" ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਣ ਕਨਾ: ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਬੱਚੇ ਖੋਰ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਬਕੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਆਸ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੇਡ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਠਾ ਦੇਈਏ। ਗਵਾਂਢੀ ਭਰਤ ਪੁਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਰੇਤ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਭੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਸੋਨੂੰ (ਤੀਸਰੀ ਕਨਾਸ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੇਤ ਦੇ ਢੇਰ ਉਤੇ ਘਰ ਬਣਾ ਬਣਾ ਖੇਡੋ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ। ਪੈਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਘੁਸੇ ਦਿਉ - ਉਪਰੋਂ ਥਪ ਥਪਾਉ ਤੇ ਫਿਰ ਹੋਲੀ ਜਿਹੀ

ਪੈਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਏ। ਦੇਖੋ ਨਿੱਠਾ ਸੁਹਣਾ ਘਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ-ਗਾ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ,
 "ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਉਂ ਘਰ ਬਣਾਉਣਾ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਘਰ ਇਹੋ
 ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਵਿਚ ਚੂਹਾ ਵੀ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।"
 ਉਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ - "ਮੇਰੇ ਨਾਠ ਖਾਉ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਵਸਾ ਕੇ ਖਾਇਆ
 ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਠ ਤੋਂ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਰੇਤ ਦੇ ਢੇਰ ਉਤੇ ਬਣਾਇਆ ਪਿੰਡ
 ਦੇਖਿਆ। ਚੌਕੀਆਂ ਗਲੀਆਂ - ਤੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਡੱਬੀਆਂ ਦੇ ਮਕਾਨ - ਇੱਕ ਥੂਟਾਂ ਵਾਲੇ
 ਵੱਡੇ ਡੱਬੇ ਦਾ ਹਸਪਤਾਲ - ਸਕੂਲ - ਖੇਡ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਤੇ ਛਾਤ੍ਰ ਦੇ ਤੀਲਿਆਂ ਉਪਰ ਧਾਰੇ
 ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪੁਰਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨਾਠ ਖਠੇਤਾ ਜਾਨੂੰ (ਘੋਂਟਵੀਂ)
 ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - "ਮੈਂ ਨੇ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਪੱਛਲੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਸੀ ਕਿਉਂ
 ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਠੱਲੇ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ।"

ਫੁੱਟਿੰਗ ਦੀ ਸੰਕਟ ਵਿਚ: ਅਸੀਂ ਫੁੱਟਿੰਗ ਦਾ ਜੋੜਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੇ ਖਾਏ ਗਏ
 ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਡੈਂਕਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਸੁਖੀ (ਘੋਂਟਵੀਂ) ਨੇ ਕਿਹਾ - "ਮੈਂ ਨਿੱਠੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ
 ਇਹ ਫੁੱਟੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ - ਜਿੰਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਹੈ ਡੈਂਕਣ ਵਿਚ
 ਠਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ, ਕਿ ਖੋਕੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਜਨਬੀ ਵੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ,
 ਕਿ ਕਿ ਡੈਂਕਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਰ ਠੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਡੈਂਕਣ ਵਿਚ ਹਰ ਵਾਰੀ
 ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਨ ਠਾ ਦੇਣੀ ਕੋਈ ਸਿਖਾਣਪ ਨਹੀਂ ਲਾਗੀ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ
 ਹੁਣੇ ਕਿ ਡੈਂਕਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਮਿੱਠਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਰੋਸਟਰ ਮੁਰਗਾ ਸੰਭਵਾ ਠਿਆ ਤੇ ਸਭ
 ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗੇ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਮ ਹੱਠੀਆਂ ਜੇ ਚਬਾਈਆਂ
 ਜਾ ਸਕਣ, ਖਾ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੁਝਕਾਰੀ ਹਨ।
 ਕੋਈ (ਚੋਚੀ) ਬੋਲਿਆ - ਜੇ ਹੱਠੀਆਂ ਵੀ ਬੰਦੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਕਿ ਫੁੱਟੇ ਕੀ
 ਖਾਇਆ ਕਰਨਗੇ?

ਮੈਂ ਬਾਮੀ ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਘਰ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਨਿੱਕਾ ਜਾਰਜੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਫੁੱਟਿੰਗ
 ਰੂਮ ਵਿਚ ਠੇ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਖੰਡ ਖਿਲੇ ਪਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰੋਸਟਰ ਵਿਚੋਂ ਕੀ
 ਇਕ ਕਬੂਤਰ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਖਾਪਣਾ ਕੁੱਤਾ ਉਸ ਪਿਛੇ ਦੌੜਨ ਲੱਗਾ। ਛਾਠ
 ਮਾਰ ਕੇ ਫੁੱਟੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਪੁਛਣ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਫੜ ਲਈ ਪਰ ਕਬੂਤਰ ਕਿ ਚੌਕੀਆਂ - ਖੰਡ
 ਫੜਫੜਾਏ। ਪੁਛਣ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਤੇ ਕਬੂਤਰ ਨੰਗਾ ਹੀ ਬੇਰਮਾ ਵਾਰ
 ਰੋਸਟਰ ਵਿਚੋਂ ਦੌੜ ਗਿਆ। "ਜਿੰਮੀ ਨੇ ਜਾਰਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਜਿਵੇਂ
 ਵੀ ਹੋਵੇ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਦੌੜ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਹੱਠੀਆਂ ਲੱਭਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ
 ਸੀ। ਸਮਝਿਆ? ਨੰਗਾ ਹੀ ਦੌੜਨਾ ਠੀਕ ਸੀ।"

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਜਿੰਮੀ ਅਤੇ ਜਾਰਜੀ ਰਠ ਕੇ ਇੰਨਾ ਖੋਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - 'ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਠਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੁੱਝ ਦੀ ਹੱਡੀ ਠੱਕੀ ਹੋਵੇ?' ਜਾਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਜਿਸ ਝੁਸਠ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਚਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਠੁਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਤਰਬੱਤੀ ਮਚਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾਏ?'

ਬੇਲਸਾਠ ਦਾ ਸਠੀਕਾ: ਸਾਰੀ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਨੈਕਸ਼ਨ ਮਿਲ ਕਦੇ ਤਾਂ ਕਈ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਿਆ। ਨਿਬੀਆ (ਨੋਵੀ ਕਨਾਸ) ਦੱਸਣ ਲੱਗੀ, 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਫੋਨ ਕਿਤੇ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਕਰਾਂ ਹਰ ਵਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਇਆ ਕਰੀ - 'ਘੱਡੀ ਠਾਈਠੋਂ ਵਿਅਸਤ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਯਾ ਖੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਡਾਇਲ ਕਰੋ।' ਮੈਂ ਐੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ - 'ਘਾਟੀ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਰੱਠ ਕਰਾ ਦਿਉ।' ਛੋਟਾ ਜਾਰਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - 'ਦੀਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਜੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਠਾਠ ਰੱਠ ਕਰਨੀ ਵੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਾਟੀ ਨਹੀਂ ਖੈਰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ।'

ਅਣਚਾਹੇ ਕੰਮ ਪਹਿਚੇਣ: ਜਿੰਮੀ ਜਾਰਜੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ - 'ਖੈਰਵਾਰ ਖੈਰਵਾਰ ਦੇ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਛੱਤਬੀੜ ਦੇਖਣ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਾਮੀ ਆ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ - ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੁਸੀਂ ਛੱਤਬੀੜ ਦੇਖ ਤਾਂ ਠਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਥੇ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? ਜਾਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ - 'ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤਾਰੇ ਬੜੀ ਵਾਰ ਦੇਖੇ ਹਨ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ - ਕੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ - 'ਚਲੋ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਰਸੋ ਖੈਰਵਾਰ ਨੂੰ ਚੱਠਾਂਗੇ। ਜਿੰਮੀ ਬੋਲਿਆ - 'ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ - ਪਰ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਪਵੇਗਾ ਹੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਚਲੋ ਕਿਉਂਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਬਾਂ ਜੇ ਪਰਸੋ ਨੂੰ ਚਲੇ ਤਾਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹੋ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਹ ਰੱਡੜ ਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਨਿਬੇੜ ਠਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ।'

ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੁਵਿਧਾ: ਮੈਂ ਤੁਰਿੰਦਰ (ਪੰਜਵੀਂ) ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਤਮਿਠਾਠ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਲੇਖ ਲਿਖ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਸਨੇ my mother ਲੇਖ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਾਕ ਬੋਲਿਆ : she is a fat woman ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਮੋਟੀ ਕਦੋਂ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਿਖਿਆ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੈਂ healthy ਲਿਖਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਪਰ healthy ਦੇ ਸਪੈਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ fat ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਨੰਬਰ ਕੱਟੇ ਨਾ ਜਾਣ।

ਨੇਤਰਦਾਨ: ਬੰਨੇ ਬੰਨੇ ਅਰ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਚੱਠ ਪਈ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਸੀਅਤ ਲਿਖ ਕੇ ਐੱਖਾਂ ਦਾਨ ਕਰ ਜਾਣ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਹੋ ਗਈ ਚਲੀ ਸੀ ਕਿ

ਨਿੱਕੇ ਜਾਰਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ
 ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ - ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਔਖਾ ਦਾਨ ਨਹੀਂ
 ਕਰਾਂਗਾ। ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ "ਕੁੱਝ ਥਾਵਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ
 ਦੇਰ ਤੱਕ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਔਖਾਂ
 ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ
 ਉੱਥੇ ਉਸ ਝੰਡੇ ਨੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਦੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਉੱਥੇ ਬੇਬਰਮਾ ਵਾਂਗ
 ਬਿਬਲ ਬਿਬਲ ਦੇਖੀ ਜਾਣਗੀਆਂ।"

ਅਸਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਔਖਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਨਹੀਂ - ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਂ
 ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ ਹੀ ਆਖਾ ਮੰਨਣਗੀਆਂ।
 ਜਾਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ ਆਖਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦਾ ਮਨਣਗੀਆਂ ਪਰ ਨੌਕਰਾਂ ਵਾਂਗ। ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ
 ਪੁਰਾਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੌਊ ਵੀ ਵਫ਼ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗਾ
 ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਔਖਾਂ। ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਫਿਰ
 ਇਹ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ।"

ਵਿਗਿਆਨਕ ਲਗਭਗ: ਵਰਿੰਦਰ (ਪੰਜਵੀਂ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ
 ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਠਾਇਕ ਬੱਚਾ ਹਾਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਖਾਹਮਖਾਹ
 ਵੀ ਨੰਬਰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਸ ਭ੍ਰਾਈਵਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਵਾਤਾ
 ਖੀਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਨੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ:

ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ: ਤਾਂ ਕਿ ਭ੍ਰਾਈਵਰ ਦੇਖ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਨੰਬਰਕਲ ਬੱਸ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ?
 ਨੰਬਰ ਦੇ : ਤਾਂ ਕਿ ਭ੍ਰਾਈਵਰ ਦੇਖ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਸਵਾਰੀਆਂ ਬੈਠ ਗਈਆਂ ਹਨ? ਜੇ
 ਖਲੋਤੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਿੰਨੀਆਂ ਡਾ।

ਨੰਬਰ ਤਿੰਨ: ਭ੍ਰਾਈਵਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪਕੜੀ ਠੀਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ?

ਨੰਬਰ ਚਾਰ: ਇਹ ਖੀਸ਼ਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹ ਭ੍ਰਾਈਵਰਾਂ

ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ ਕਿ ਚਾਲਣ ਸਿੱਧੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਵੀ ਵੱਖੇ ਖੇਤਰ ਨੇ ਅੱਠੇ ਵੀਚਰ ਦੇ ਹੱਥੇ ੧੨!

ਅਕਾਰਣ ਭੌਰਣਾ: ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋਟੂ ਪਤਲੂ ਦੀ ਕਾਰਟੂਨ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ। ਬੇਕਾਰ ਮੋਟੂ

ਪਤਲੂ ਇਕ ਦਿਨ ਦਰਜੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਖਰਚ ਸਿਰਫ

ਅਠੱਠੀ ਦੀ ਧਾਕੇ ਦੀ ਗੀਲ ਦਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਮੁਨਾਫਾ ਸੂਟਾਂ ਦੀ ਸਿਠਾਈ ਦਾ।

'ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਟੇਲਰਜ਼' ਦੁਕਾਨ ਉਤੇ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ, ਕੱਪੜੇ ਸੀਣ ਲਈ ਦੇ ਕੇ ਤਰੀਕ ਨੇ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਠੇਕ ਕੱਪੜੇ ਲੈਣ ਆਏ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਮਾਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ - ਕਿਹੜਾ ਸਿਲਾਈ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ? ਠੇਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਸਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੋਟੂ ਪਤਲੂ ਦੋਵੇਂ ਗਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਦੌੜ ਗਏ। ਖੱਬੇ ਖੱਬੇ ਮੋਟੂ ਪਤਲੂ ਤੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੋਟੀਆਂ ਪੱਥਰ ਚੁਕੀ ਜਾਂਦੇ ਠੇਕ ਦੌੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਮੋਟੂ ਪਤਲੂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਡੌਕਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਤਲੂ ਨੂੰ ਮੋਟੂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ' ਠੇਕਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ੀ ਠਕਸਾਨ ਕੀਤਾ - ਠੀਕ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕੱਟਣ ਲਈ ਦੌੜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਸੀਣ ਲਈ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ?

ਕਹਾਣੀ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਬੱਚੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ - ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੀ ਨਾ ਐਲ ? ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਉਹੀ ਕੁੱਤੇ ਡੌਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ੀ ਕੋਈ ਠਕਸਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ।

ਮੇਰਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਰੁਟੀਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ੁਲਭ ਕਰਕੇ ਆਸ਼ੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਜਨੀਅਰਾਂ/ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਖੇਤ ਟਿੱਬੀਆਂ ਵਾਲਾ ਉੱਚਾ ਠੀਵਾਂ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਠੇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਠਕਸਾਨ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਘੱਟ। 'ਮੈਂਟੈਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਠੇਕ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ ਇਹ ਕਿਧਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਧਰ ਰਾਹ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਖੱਬੇ ਰੋਕਾਂ ਨਹੀਂ ਠਾਈਆਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਰਾਹ ਬਣਾਇਆ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤਾ ਠਕਸਾਨ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਗਿਆ।

ਇਹ ਕੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਛੁਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ ਦੀ ਇਕ ਟੁਕ ਸੁਣਾਉਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ — "ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਸਰ ਦੱਸਦੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਾਂ। ਚੂਹਾ ਜਿਹਾ। ਬਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।" ਇਹ ਕੱਲ ਮੈਂ ਬੜੀ ਵੇਰ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਂ ਤੇ ਠੇ ਡਿਭਾ ਜਿਥੋਂ ਜਿਹਲਮ ਦਰਿਆ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੀ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਧਾਰ ਪਾਣੀ ਦੀ - ਤੇ ਬੱਸ। ਇਹ ਹੈ ਜਿਹਲਮ ਦਾ ਜਨਮ। ਮੈਂ ਡਿਭ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਾਂ ਦਿਖਾਈ ਜਿਥੇ ਜਿਹਲਮ ਦਹਾੜਦਾ ਹੋਇਆ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੜਦਾ ਹੈ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱ ਟ ਦਏਗਾ। ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਚਰਨੀ ਹੱਥ ਠਾਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ - "ਮੈਂ ਜਵਾਨ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਜਿਹਲਮ ਦਰਿਆ ਹਾਂ ਮਾਂ।"

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿੱਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਣਾਮ।